

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden küldemény a szerkesztőség czíme alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

ELŐFIZETESI ÁR: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). HIRDETÉSEK DIJA: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 2 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik. Bélyeg-díj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 kr.

A kiadóhivatal

kezelője RÓZSA SÁNDOR főiskolai háznagy, kinek nevére intézendő a lap minden anyagi dolgára s a hirdetésekre vonatkozó küldemény.

Vallásszabadság.

Az egyházpolitikai reform a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényjavaslatnak a napokban történt királyi szentesítése folytán elvégre befejezést nyert; befejezést nyert egyelőre legalább és azon terjedelemben, a mint az a fennálló parlamenti szabadelvű többség és a kormány által pár év előtt czélba vétetett. Mert hogy e törvények által az állam és egyház viszonya Magyarországon a maga teljességében s e viszony minden vonatkozásaiban még véglegesen rendezve nem lett, azt bizonyítani egészen fölösleges.

Tudvalévő dolog, hogy az állam és egyház között ma mind sürgetőbb megoldást igénylő anyagi és vagyoni kérdések alig jutottak az előkészítés stádiumáig, holott e kérdések az egész vonalon, az összes hazai egyházakra nézve mielőbb megoldandók. A r. kath. egyházra nézve a kongrua kérdése épen oly időszerű jelentőséggel bír, mint protestáns egyházainkra nézve az állami dotáció kérdése. És ezek a kérdések nemcsak időszerűség és jelentőség tekintetében állithatók párhuzamba, hanem egymással szoros kapcsolatban is vannak. Az államnak egy általános elvekre alapított következetes tervezet szerint kell eljárnia e kérdésben, ha azt összebonyolítani nem akarja. A radikális megoldás ideje a r. kath. egyházra nézve, úgy látszik, még nem következett el, értvén ez alatt a korunkban mindig nagyobb visszásság és anakronizmus gyanánt tekinthető kath. főpapi uradalmaknak az állam által részben vagy egészben való visszavonását s eredeti rendeltetésükhöz híven, az ország közczéljaira leendő felhasználását. Nagyon könnyen megtörténhetik azonban, hogy a megoldás ezen módjának alkalmazására fogja idő előtt kényszeríteni az országot épen az a tényező, az a testület, mely

ettől leginkább irtózik, t. i. maga a kath. klérus. A mint t. i. egyes-egyedül a klérus törvényellenes magatartása vonta szükségképen maga után az új szabadelvű egyházp. törvények létesítését: épen úgy idézheti fel a klérus hasonló botor magatartásával, t. i. az új törvények ellen való izgatása és daczolása által a főpapi javak *szekularizációját*. A néppárttal való erőszakoskodások, a mely pártnak a legönzőbb osztályérdeknél egyéb létalapja nincs, épen úgy elvezetheti az államot a szélső eszközök alkalmazásáig, mint a béke, a „pax“ jelszava alatt indított klerikális háború elvezette az új törvényekig. Mert hiszen nagy igazság van abban, a mit Borsodmegyének a szekularizáció érdekében tett indítványa tárgyalása alkalmával az 1844-iki országgyűlésen *Vukovics Szabás* Temes megye követe mondott, hogy t. i. „*most a katolikus klérus daczol minden közhatalommal, minden köztörvénnyel. Miért? Azért, mert nagy birtokaiban elbizzá magát!*“ A visszaélésekre alkalmat adó tulságos hatalom alapjait kell elvonni, ha azt másképp korlátozni nem lehet.

Hogy lesz-e a kath. klérusban több józan-ság saját önző osztályérdekeinek megvédelmezésében, mint a mennyit eddigelé magatartása elárult, azt nem tudhatjuk. Hogy azonban sokat e tekintetben nem remélhetünk, azt már napjaink jelenségei is mutatják, midőn itt közvetlen környezetünkben, Debreczen városában sem tartózkodik a róm. kath. egyház helybeli, magas műveltségű főpapja attól, hogy a leg-súlyosabb lelkiismereti kényszerrel alkalmazza a vegyes házasokra, leendő gyermekeik vallását illető elhatározásuk tekintetében. És teszik ezt azon törvény alapján, a melyet a szülők természetadta lelkiismereti szabadsága nevében sürgettek. Elég sajnós, hogy hamarabb igazságot ad nekünk a tapasztalat, mint előre gondol-

hattuk volna, midőn az 1868: LIII. t.-czikk 12. §-ának megszüntetése ellen szót emeltünk.

Az ilyen sajnálatos jelenségek azonban nem arra valók, hogy aggodalomba ejtsenek minket, hanem igenis arra, hogy éberségre indítsanak. A felébresztett prot. öntudatnak elegendő ereje lesz mindig arra, hogy a lelketlen lélekalászás veszélyei ellen egyházunk érdekeit megvédelmezhesse. Ezt az erőt azonban minden áron fokoznunk és ébresztgetnünk kell.

A vallás szabad gyakorlatáról szóló 1895. évi XLIII. t.-czikk egy hosszú, sok keserűséggel és sok dicsőséggel teljes küzdelem korszakának képezi méltó zárkövét. Azon elvekért, a lelkiismereti szabadság nagy elveiért, a melyek e törvényben jobbára testet öltöttek, századokon keresztül küzdöttek, vért, életet is áldozva, protestáns elődeink; de küzdöttek egyúttal a magyar nemzeti állam fenmaradásáért és függetlenségéért is, akkor, a midőn a magyar állam a római egyház és az idegen hatalom fojtogatásai miatt már-már elhaló állapotra jutott. E küzdelmek eredménye gyanánt épült fel az új magyar állam, a mely ma mintegy megerősödve, vette át a küzdő szerepét s teszi le hálás indulattal a nagy elvek diadaljelvényeit a hazai protestáns kezeibe.

A hála azonban ez által leróva még nincsen. Ez a róm. kath. egyház béklyóiból némileg kiszabadult magyar államnak elsőrendű és sürgős feladata leendő az új korszakban.

B. L.

† TÁRCZA. †

A vallásos nevelés szerepe és értéke a nő életében.*

A milyen kínos lehet egy álmatlanul eltöltött, hosszú, sötét téli éjszaka, — hasonlíthatatlanul nagy arányban olyan volt szerintünk a keresztyén korszakot megelőző népek szellemi élete, társadalmi állapota, hite.

Irdatlan sötét éjszakában felragyogott keleten egy parányi fényes csillag s a mit eddig semmi emberi szellem eloszlalni nem volt képes, azt a mozdíthatatlan nagy sötétséget áthidalta és egy fél világ gyönyörködött ragyogásán. Sok nép elenyészett azóta, néha semmi nyomot nem hagyva maga után; hegyek összedültek, szárazulatokon hirtelen tengerek támadtak, a változás kényszerű törvénye alá hajtotta fejét minden, minden, — csak az a csillag ragyogott, ragyog ma már olyan fényvel, hogy nincs az őt világrésznek helye, hova legalább egy sugár ne jutott volna el belőle.

* Felolvastatott a Gönczy-egyesület debreczeni járáskörének I. é. november 14-én tartott közgyűlésében.

Református népiskolaügy.

Van-e hát még? és ha igen, mi az a reform. népiskolaügy? . . . Teljes érczalapra bazirozott szilárd tőke-e? vagy csak könnyed forgalomra számított névértékű papir, mely kényszer árfolyam mellett tartja fenn magát darabig s várja a jó alkalmat, hogy mint kész árú jó nyereséggel végezze be futását?

Komor őszi ködben, komor gondolatok szállják meg lelkemet! . . . „Rossz időket élünk, rossz csillagok járnak!” . . . Látok jeleket, melyek félelemmel töltik el szívemet, hallok szöveget, melyet az ajak szóll, de a melyben nincs a szívnek, a léleknek talán semmi köze! Látom, — mint az ősi idők nagy profétája — a mint *feljön a fenevad a tengerből*, a világiak, a test után futkosó néparadat salakos, bűzhödttengeréből, és óh látom, hogy milliók- és milliók *„imádják a sárkányt, imádják a fenevadat. . . a ki megnyitja a száját Isten ellen való káromlásra, hogy szidalmazná az ő nevét és az ő sátorát!”* . . . Széjjel nézek, de bárhova tekintsek, sötét jövőnek rémképeivel népesedik meg itt alant a föld s felettem a lég, és mentő szöveget vagy biztató jel, — sehol-sehol nincs. — Nincsenek is tán, elfogytak egészen, a kiknek nevék beírva volna a *Bárány éltének ragyogó könyvébe?!*

Gyászos kép! Szomorú töprengések! Egy őszi elfeketült tájnak komor lenyomatai a lélek tükörén, melyek gyötörnek, kinoznak, lekötni próbálnak, hogy megbénítsák az élet nyilvánulását s álomba, nehéz vergődő álomba zsibbasszák a nyugtalan gondolatot!

Álom! Tehát álom az egész! Nem valódi a kép, nem igaz a töprengés! Milyen jó, hogy egy ilyen kínzó álomból még felébredhetünk!

De hát azért ébrenlétünkben is megkérdezzük: *Van-e még református népiskolaügy?*

Legyünk tisztában e kérdéssel. Hogy népiskoláink vannak: ez tény; hogy ezek még működnek is: eltagadhatlan valóság; hogy működésük, kormányzásuk bizonyos rendszer keretében van beszorítva, tehát megszabott törvény szerint történik: ez is nyilvánvaló; és így a reform. népiskolaügy névértékben teljes keletnek,

Ez a ragyogásban erősödő csillag a keresztyénség hajnalcsillaga Krisztus születése, az a mindenhová eljutott árnyéktalan fény az elterjedt keresztyén vallás.

Milyen csodás, milyen hatalmas szózat volt, a mely kimondta az ókori népeknek, nem harcos, nem rabzolga, nem pusztán családtag, hanem egyén az ember. Ezzel kijelölt lön a nevelés teendője, az eszköz czéllá alakult. Kezdte az ember megismerni Istent, mint szerető édes atyát, kezdte érezni, hogy a minden parancsolatokat magában foglaló parancs: szeresd embertársadat, leveszi a rabzolgaról a láncokat, egészen módosítja a nő társadalmi helyzetét, sok-sok idő után, de megteremtí a nőnevelést is. A keresztyének nevelésének történetét az egyes korszakok szerint hosszas és unalmas volna levezetni, nem is czélom ez. Tisztelt hallgatóságaim előtt ismétlés bűnébe kerülnék. Felveszem hát közelebbi tárgyat és elmondom úgy, a mint felfogom: 1. minő szerepe van a vallásnak ránk nézve az élet különböző eseteinél; 2. levonom ebből értékét, becsét; 3. igyekezem a vallásos nő tiszta, világos képét nyújtani.

Századvégi divat a férfiak vállastalanságot szenvedése, nem vonom vissza e szándékkal használt kifejezést, mert a legtöbb csak szenved; úgy tartják, a férfiaságot csorbítja a vallásosság. Hol van azon legszilajabb, legbátrabb hirdetője az anyagnak, ki meg-

rends forgalomnak örvend. Azonban ez nem valódi érték, az alap nem szilárd, nem ércz, az egész csak kényszerforgalmu valami, mely a devalváczió küszöbére jutott.

És kik juttatták oda? . . . Én, te, ő? Mi mindnyájan kisebb, nagyobb mértékben.

A magyar reform. anyaszentegyház megajándékozott bennünket iskolákkal, a nagy ősök áldozatkész-sége teremtett alapokat azok fentartására, szerzett erős akarattal és sok véráldozattal teljes önkormányzatot, sértetlen és biztos iskolajogot. — Kodifikált alaptörvényekben rakta le az egyház jogainak állandó biztosítékát, azt hívén, hogy — ha idők folytával módosul is, — a jog maga megtámadhatatlan és el nem veszhet soha: és mégis íme, elveszhet, hiszen alig tarthatja már meg valami; a magunk közönyössége dűlőre viszi a dolgot, az a közönyösség, mely a multban nem számolt, csak uszott az eseményekkel s elnézte, hogy míg a görög egyházak állandó segélyben részesültek, addig mi csak később jutottunk valami koldus alamiznához s elúrte, hogy szólamos hazafiság czimén iskolajogaink mind nagyobb csorbulást szenvedtek, holott mások tényleges autonomia nélkül is iskoláink birtoklásában hova-tovább erősödtek s addig nem is létezett kormányzati jogaikat mind jobban kidomborították.

Alkudtunk folyvást sőt ma is csak alkuszunk. Kitagadtuk az örök érvényű autonomiából iskolajogunkat, vagy a legjobb esetben gyengén immel-ámmal védelmeztük azt. Nem tudtuk, vagy legalább nem akartuk megérteni, hogy magyar hazafiság és reform. iskola egy alapon áll, egymástól elválaszthatlan, hiszen egy anya szülte, egy emlő táplálta mindkettőt Szabad-elvűeknek akartunk, látszani, holott tényleg mások nem is lehetünk, s a szabadságelvűséget úgy alkalmaztuk, hogy meglevő joglevelükön itt is, ott is lyukat hagytunk ütni; s míg másoknak a szabadelvűség köpenyegé alatt minden szabad volt; addig nekünk csak jogaink feláldozása lett megengedve a *szabadelvűségnek* cziméért; és ha néha fájdmunknak vagy jogos törekvéseinknek hangos szóval is kifejezést adtunk; akkor lehurrogtak,

szeparatistáknak gunyoltak s fejünkhöz verték az igaz panaszt, mint tették és teszik ma is a *komáromi beszéddel*.

Oh az a komáromi beszéd! . . . Még abból is mások húzták a hasznot! Nekünk jutott a „békebontó“, „türelmetlen“ czím, a másik oldalra pedig esett a „pax“ a „liberális“ kedveskedő jelző!

De hát úgy van az; örök törvénye a fejlődésnek, hogy a ki vonszoltatja magát az események által és nem uralja soha azokat: annak nincs igazsága, az nem hivatkozhatik jogaira. A jog, alapjában nem tűr változást s ha külső elhalmozásában számol is néha a körülményekkel, a társadalmi és nemzeti követelményekkel: benső tartalmában mindig egész, szétbonthatatlan, mert különben megszűnt akár a nemzeti élet, akár egyéb intézmények alapja lenni.

És mert mi, a külsőhöz való alkalmazkodás miatt, sokszor meghagytuk csipkedni egyházi és iskolai jogainkat; azért jutottunk oda, hogy ma azt sem tudjuk, hol kezdjük, és hogyan végezzük azon teendőket, melyek népiskolai életünk fejlődésére szükségesek? A külső kereteken kívül nincs belső tartalma népiskolai működésünknek, nincs biztos iránya törekvésünknek, nem látjuk a czélt tisztán, mely felé igyekszünk: szóval *nincsen teljes egészében érvényesülő iskolapolitikánk*.

Ha pedig ez nincs, *tényleg nem lehet* — csak névleg szerepelhet — a *református népiskolaiügy is*.

Azonban az itt elmondottak habár azok a közel mult idők nagy mulasztásainak kesernyés reflexiói, nem akarom én senkinek hagyományos egyháziságát, erős hithűségét, az alkotmányhoz való ragaszkodását kétségbevonni; hanem csak konstatálni kívánom a téves felfogásokat: rámutatni óhajtok, a lejtőre, melyen észrevétlenül lecsusztunk és lecsuszunk ma is tovább; magyarázni próbálom a zavart, melybe jutottunk és a mely megtörte bennünk még az önbizalmat is, és odáig juttatott, hogy ma teljes készséggel önként tárjuk fel a kapunkat, mutogatjuk és kérkedünk sebeinkkel, kínálgatjuk jogainkat, ősi intézményeinket egész felszereléssel, hogy venné meg már valaki, szabadítana meg

döbbenve ne érezte volna az Isten létezését, ki a csapások vagy kiváló örömök hatása alatt önkénytelen ne mondta volna: Én Istenem, én édes Istenem! Ugy-e lelkében elismerte az első és legfőbb igazságot: Van Isten. Manapság, mikor a tudományok bő halmaza el-elyeli a tiszta vallás zamatát, mikor a társadalom annyira elfoglalja fiait, hogy miatta és a kenyérért való küzdelemért a vallásosság külső jelei gyakorlásával nem törődik vagy nem is akar, oly jólesik, ha találkozunk olyannal, ki a szívével-lelkével hisz és nem az eszével. Ilyen a nők legnagyobb része. Mondhattam volna: boldog nők legnagyobb része; mert a mi boldogságunkhoz legelső sorban lelki béke kell s ez csak hívő, vallásos kedélynek adatott. Milyen zilált, zavaros lelki állapota lehet annak, ki nem hisz; a hivatásunkkal járó házias, egyszerű munkák hogy válnak teherré azon nő kezei között, ki nem látja az Isten áldását azokon. A pihenő órák egyszerű, édes örömeit mint teszi semmivé a szívében lázongó kételyek sokasága. Ime, egyike a legfontosabb tényezőknél a derült munkásságnál a vallás. Dolgozom, küzdök jó kedvvel, mert így jelölte ki Isten számomra.

Olvastam valahol: „A legerősebb szeretet sem elég a családi tűzhely szentségének megőrzéséhez, ha nincs az asszonynak hite.“

Mi is az értelme ennek? Nem más, mint úgy kötelességéhez, mint érzelméhez csak úgy lehet állhatatosan hű a családanya, ha érzi, hiszi, hogy Istene színe előtt vállalta magára szép hivatását. Nem magyaráz, nem mentegetőzik, csak szeret és hiszen, kellemetlenségeket eltitkol idegenek elől, el első sorban gyermekei elől, akkor lehet csak szent az ő tűzhelye. Erre azonban csak az képes, a ki így gondolkozik: kérem a jó Istent, adja meg ezt az örömet, vagy mentsen meg ettől a kintől, oh mily hálás leszek érte, ha megtagadja, mit tegyek, meghajtom a fejemet és tűnök teljes odaadással. Ez is egyik nagyon fontos szerepe az élő hitnek a nőnél.

A tapasztalás bizonyítja, hogy válságos helyzetekben szerettei halálos ágya mellett, vagy más nagy szabású anyagi veszteség esetén a nő erősebb lelkűnek bizonyul a férjénél; hite, mély hite türelmesebb tesz minden bajjal szemben, hanem épen ez erénye néha félre lesz értve s a mi ereje, az tűnik fel egyszersmind gyarlóságnak, mert csak nagyon figyelmes szemlélés után látszik meg, hogy könnyelműség-e az, a mi a türelem jellegét viseli magán, vagy vallásos lelkületének nagy ereje adja az önuralmat neki.

Mily visszataszító, mikor a nő az átkozódó fél s a sok elszenvedett csapás után Jób feleségéként nem

attól a *nyügtől*, az iskolától, melynek csak iszonyú terheit érezzük, előnyeit, ősi szent örökségszerű jellemét pedig sehol nem látjuk, figyelemre sem méltatjuk.

Mindent a kétszerkettő igazságára és kérlelhetlen logikájára alapítunk, melynek maga helyén meg is van a haszna, az ideálra már csak mosolyogni tudunk, hiszen jámbor, együgyű emberek futnak ma egyedül az ideálistikus káprázttató képei után. A világ elfogadta — úgy látszik — s mi miért lennénk jobbak?! hogy a *nagy eszmék*, melyek az ideálistikus kicsucsosodó pontjai: mind nem érték és nem érnek semmit, *csődöt* mondtak mindannyiszor és az emberiség boldogságát egy lépéssel sem vitték előre.

A materializmus ur a világ felett!

De hova leszünk mi egyszerű reformátusok, ha csakugyan kivész lelkünkől minden ideál, ha megfosztják szívünket minden magasabb vágyakozástól, letörlik lelkünkől mindazon kegyeletes emlékeket, melyeket a mult nagy eseményei véstek oda be, hogy azok, mint szent ereklyék időről-időre nagy eszmékért lelkesítsenek bennünket?

Bizony akkor mi nem leszünk sehol, és minket meg nem tart akkor a missióknak százféle formája sem. A missió is csak ott építhet, hol van mire és van mit építnie. A nihil ő reá nézve is csak nihil marad!

A iskolák mieink még ma, jogunk folytonos, megszakítás nélküli, csak hallgatva szemet hunytunk, midőn itt is, ott is csorbát szenvedett. Opportunus álláspontunk nem igen fizette ki magát, próbáljuk meg az aktívabb szereplést. Új élet, új világrend, a nemzeti és társadalmi élet teljes átalakulása néznek reánk; ne fogadjuk a jövőt is összedugott kézzel. *Öntudatos iskolapolitikát teremtsünk, mely szervezetben, működésben, fejlesztésben és különösen népiskoláink belső életében, jellemében magyar hazafiságunk mellett teljesen kidom borítsa a református jelleget.* És ha így felébredünk, ha a sablonos czafrangok helyett valódi reform. életet mutatunk be népiskoláink működésében, ha elhagyjuk a taposó malom-munkát: akkor ismét feltámad teljes

erejében a *ref. népiskolaügy*, mely ma alszik s tulajdonképen csak névleg szerepel.

De azért a névleges szereplésért rengeteg árt fizetünk. Ezt a rengeteg árt legalább részben mással kell megfizettetnünk. Az állam elvette és elveszi hasznukat, milliókat takarít meg a mi autonómikus iskoláink mellett; tehát illő és méltányos, hogy legalább e millióknak kamatjával jöjjön segítségünkre.

Nem alkuról, nem a jogok csorbításáról van itt szó, hanem méltányos segítségről, melyet mint a hazának hű és adózó polgárai, mint első rendű kulturális tényezői nemcsak kérhetünk, de joggal meg is követelhetünk.

Mi nem szegültünk ellene a nemzeti kívánalmaknak, nem zárkóztunk el a fejlődés követelményei elől; a megérett szabadelvű eszméknek nem ellenlábasai, hanem előharcosai voltunk; s bizonyára, ha jönni fog idő, midőn az állam egyetemlegesen kimondja: nincs többé felekezeti népiskola: mi megtaláljuk a formát, mely mellett az állam követeléseit minden ellenállás nélkül kielégíthetjük. De addig, míg másutt épen erősítetik a felekezeti népiskolák sánczait; oktalanság, nemcsak, hanem öngyilkosság volna részünkről önként mondani le népiskoláinkról.

Legközelebb az esztergomvidéki r. katolikus tanítótestület tisztelegvén a primásnál, Komlóssy üdvözlétére ezeket mondotta ő eminenciája: „Teljesen egyetértek vezetőjükkel. (t. i. hogy a r. kath. iskolák fentartása érdekében mindvégig küzdeni fognak.) A ker. egyház kezdete óta templom és iskola ép oly benső viszonyban állottak és állanak, mint a mater és filia.“ . . .

Nos, uraim! Vajjon nem tőlünk tanulták-e túlman ezeket? . . . Igen, . . . csakhogy ők teljesen érvényre is tudják emelni e nagyjelentőségű szót, míg mi önmagunk lazítgatjuk az ősi köteleket.

Az államosítás ügye úgyszólván rossz labon áll most. Maga a vezető miniszter úr egymásután hozza napfényre a kijelentéseket, melyek nyilvánvalóvá teszik, hogy az iskolák államosítása most *lehetetlen*; ugyan micsoda oktalanság lenne tőlünk, ha ilyen kedvezőtlen

szelidíti a körében szenvedőt, hanem izgatja, mondván: „Átkozd meg az Istent!“

Vallásos nő ajkairól durva, türelmetlen, átkozódó szavakat nem hallhatunk.

A mi a virágnál a szín és illat, az a női léleknel a vallásosság, együtt nő, fejlődik a lelki tehetségekkel; csak úgy igaz, ha természetes. Ezt adni, affektálni nem lehet, színlelni még kevésbé. Nevelését el kell kezdeni a legkisebb korban, de nem a külső nyilatkozatokra, ceremóniákra fektetni a főszűrt; ez is kell, de túlhatva, az úgynevezett fanatikus vallásosság, bigottság válik belőle. Nevelésének mi az eszköze? Az az elvitázhatatlan és minden tehetség fejlesztésénél legerősebb tényező, a *példa*. Példát adtam nektek, hogy ti is így cselekedjétek, mondák a legszentebb ajkak az úrvacsora megszerzése alkalmával. Minden anya példával nevelje leányát egy igaz hitre, mert mindent elrabolhat az élet, csak ezt nem s veszítve minden örömet és reményt, még boldog az, ki érzi e szavak igazságát:

„Nem vesztél semmit el,

Ha Istened bírod.“

Mivel oly kevés az összes vallási dogmákban, a mit tudásunkkal fogunk fel, a szív, az érzés finomsága, mértéke lehet a vallásosság mélysége-, vagy

felületességének. Csak a mélyen érző szív lehet állhatatos és kitartó a hitben, vagyis a mély hit mély érzelmeiket tétel fel a nőben s mindkettőhöz ragaszkodás becsesebb a legfényesebben ragyogó drágakőnél, s valóban koronája családjának az olyan asszony lehet csak, a ki mindig hű hitéhez, szívéhez, önmagához.

Ha meggondoljuk a vallás szerepét a nő családi, társadalmi, honleányi helyzetében, olyannak ismerjük, mint a nap hivatását a mindenség fentartásánál. Szint, meleget, fényt ad. A melyik nemzet női vallásosak, ott van még ideálistikus; nem mese az igazi erény és uralodik a békés szeretet. Visszasugárzik a nemzet költészetében, színirodalmában, a kultura minden ágában az az Istent magasztaló és nem káromló hang, a mit a zsenge gyermek anyjától ellesve tanult.

Röviden összefoglalva, a vallás szerepe a nőknél nem más, mint az életet ideálistálni s a felettünk örökdő gondviselést elismerni, ez édes függés érzete által megnyugodva, mieink sorsát jóhiszeműleg intézni.

Ha már kimondtuk szerepét, egyben el is van ismerve becse, értéke. Fentartó, őriző, vezető hatalom s az a sajátja, hogy előtte meghajolva, hozzászegődve lesz valóban szabad erkölcsi lénynek valaki és ellene fellázadva, magunkat hatalma alól felszabadítva leszünk valóban rabok, leigázott lények; kiket az élet eseményei

körülmények közt mi hangoztatnók és követelnők folyvást az államosítást s ez által minden haszon nélkül nevelnők magunkkal szemben az ügyis sok helyen mutatózó animozitást?

Nem ez a kötelességünk, hanem az, hogy szervekedjünk végre iskolai dolgainkra nézve öntudatosan, s keltsük életre a szendergő ref. népiskolaügyet.

Krassó, 1895. nov. 25.

Sinka Lajos.

A debreczeni theologusok számának apadásáról.

Míg a dunamelléki s erdélyi egyházkerületek püspökei örömmel jelentgetik, hogy theologiai intézeteikben a papnövendékek száma örvendetesen alakul, addig Debreczenből már néhány év óta mindig szomorúbb és szomorúbb hírek érkeznek a theologusok létszámát illetőleg, és pedig úgyannyira, hogy az apadó szám már egyházkerületünk intéző vezérferfiat is gondolkodóba ejté s arra indította, hogy gondolkodásra, e szomorú jelenség alapokainak kikutatására és esetleges javaslatételre hívja fel a theologiai tanárokat is.

A theologiai tanár urak az ő szempontjukból vizsgálni fogják az ügyet; nekünk, lelkészeknek pedig a mi szempontunkból kell azt vizsgálat tárgyává tenni s így e két vizsgálaton keresztül juthatnak el egyházkerületünk intéző ferfiái az igazsághoz.

A debreczeni theologusok létszáma apadásának okai, nézetem szerint, a következők:

1-ször. Mi a mi iskoláinkban a számunkra készített tanterv és kezünkbe adott kézikönyvek alapján nem fejleszthetünk vallásos lelkeket, református keresztyén jellemeket.

„Hát mindig csak zsidó történetet tanítgatnak a vallásból?” kérdezte egyszer egy szegedi intelligens úr a református tanítót. Békésen pedig egy derék tanító, Jámbor Lajos, mikor elmentem osztályába, hogy tőle egy kis vallás-oktatási eljárást tanuljak, és ő előttem produkálta is magát az ótestamentomi történetekből;

mikor végre azt kérdeztem, hogy hát Jézusról tudnak-e ezek a gyermekek valamit? „Arról nem ebben az évben”, válaszolá a derék tanító, „mert ezen osztály számára csak az ótestamentomi történetek vannak előírva.” Az osztály a III. leányosztály volt. Mi lelkészek azonban nem sokat törődünk e tantervvel. Roma locuta est, azaz Debreczen elhatározta, hát nekünk azt megvitatás tárgyává sem szabad tennünk. Legtöbben nem is gondolunk vele. Egyszer egy nagy alföldi egyházban egy lelkésznek beszéltem el e velem történt békési esetet, mely lelkész pedig úgy 25—30 református népiskolára felügyel s mondtam, hogy a III. leányosztály tantervében a vallás-oktatás csak az ótestamentomi történetekre terjed ki. „Az lehetetlen”, mondá s mindjárt előszedé vizsgai specimeneit, miket végignézve, bosszusan ledobott és csak ennyit mondott: „Szél ellen nem lehet tenni!”

Gymnasiumi vallás-oktatásunk is úgy van berendezve, hogy azok élőhitű református ifjakat, azaz olyanokat, kikben legyen keresztyén vallásos buzgóság, lelkesedés, öntudatos református hit, s kikben égjen azon szent elhatározás, hogy ők testtel-lelekkel Jézuséi, s a meggyőződés, hogy az ő dicsőséges szolgálatában eltölteni életüket nagy nyereség és nagy égi jutalom, — nem nevelnek. Így a szent lelkesedés, a belső láng, az *interna vocatio* senkit sem hív a lelkési pályára.

Egy dolog hívna csak: a kenyér, de ép ez a 2-ik ok, hogy kenyér dolgában még a mi lelkési állásunk ez egyházkerületben nagyon szomorú s nem ép hívogató. Végzi a theologus a theológiát s akkor nyakába veheti szegény s.-lelkész atyánkfia a lelkészeket s espereseket, míg aztán egy s.-lelkési állomást nyer s ott annyi fizetést, a mennyiben megegyeznek, és szolgálati ideje tart addig, a míg kikötte van, vagy míg az illető főnök a szolgálatát meg nem eléveli. Aztán azután szerencse fel, szerencse le. Azaz, ha a szerencse szolgál, kap jobb káplánságot, ha nem, hát vagy semmit, vagy rosszabbat.

Szánandó állapot az, miben s.-lelkészeink az eddigi rendszertelen felügyelet s gondozás mellett voltak, s ma

kényök-kedvök szerint dobálnak, mint a tengeri vihar a kormányos nélkül való hajót. Rettegünk ott, hol rettegésre ok nincs, kételkedünk abban is, a mi szemmel látható valóság.

Minden hatalom ránk nehezéde bilincsekkel jár, a vallásé szárnyakat ad, felemel, úgy hogy áttekinthetünk általa mindent, a mi az anyagi vagy erkölcsi világra vonatkozik; minél jobban hatalmába ejt, annál szabadabb és bátrabb lényekké leszünk.

A hívő árva nem árva, a vallásos szenvedő nem szenved, — Isten mindnyájunknak édes atyja.

Ha a vallásos nő typusát akarja valaki bemutatni, a rég mult bibliai alakokban sokat, szép jellemeket talál. Hazánk történetében Lorántfy Zsuzsanna magaslik ki, vagy leírhatnám Radáknét, ki kisebb körben Kolozsvárt teljesítette vallásos lelke sugallatából nemes tevékenységeit. Egyszerű, szegény pap-, tanító- árva leányokat gyűjtött maga körül, tanítva őket személyesen minden szép és lelket nemesítő ismeretre, hasznos kézimunkára. Ezen kimagasló hitben gazdag magyar asszonyok életéről olvasva, büszkén dobog fel szívünk azon gondolatra, hogy a mieink voltak ők; de csak ennyi, a mit az utókor érez irántuk. Jöjjünk közelebb, közvetlen érintkezés, körükben élés, tapasztalat útján szerezzünk

magunknak fogalmat saját társadalmi körünkben egy vallásos cselekedetekben teljes női életről.

Kicsiny falu kisdud parochiája csak két lakost számlál: az öreg lelkészt a nagyapát és mindig egyenlően derült, mosolygó, kék szemű unokáját. Nevezzük Margitnak.

Gyönyörű szép juniusi kora reggel érkezünk oda. A falusi házaknál szokott vadszöllős verandán vígan csevegve költik reggeliöket, miközben a harang hívó szavára gyűl a nép a templomba. Margit gyöngéden felsegíti az öreg palástját, kikiséri a kapuig, 10—20-szor megcsókolja jó nagyapja reszkető kezét, hizelegve hajtja fejét vállára.

Visszajön, ügyes kezekkel eltünteteti a reggelizés nyomait, dudolva hozza rendbe egyszerű, csinos, fehéres szobácskáját. A kert nagy eperfája alatt mintha tanulna valamit úgy egy fél óráig. Hangversenyre készül? Mindjárt megtudjuk. 20—25 kis leány- és fiugyermeket tiszteletteljes csendben engednek be a falusi asszonyok a kis léczes kapun, maguk visszatérnek napi munkájokhoz s a gyermekek köszöntik a „pap kisasszonyt”, a mint őt nevezik. Valóságos kis ovodát rögtönöznek a kerti pavillonban, csak úgy cseng a környék az élénk gyermek-kaczajtól, melyet dallamos nevetése kíséri ennek a kedves kis önkéntes óvónőnek.

is vannak. Csak nem rég sirattuk el a boros-sebesi kollegánkat, ki a theológiát elvégezve, 3 évet irnokoskodott Mező-Túr városában. Vagy 12 évvel ezelőtt én már feltártam e szomorú helyzetet, akkor tettem is valamit ez ügyben. Paragráfusokba foglalták az eddigi gyakorlatot, s azzal azt hitték intéző férfiainak, hogy mindent megtettek a segédlelkészek állapotának javítására és nem vették észre, hogy tulajdonképen semmit sem tettek.

De hát elvégre, így vagy úgy lelkészi állásra jut közülünk mondhatni a nagy többség. Arról, hogy legtöbbszörünknek hogyan kell a megélhetéssel küzdeni, nem szólok; sokan megirták már ezt e becses lapok hasábjain. De azt felemlítem, hogy a lelkész mint lelkész, sehonnan semmi pártfogásban védelemben nem részesül. Azok, ki ember-imádókká és csúszo-mászókká lesznek, azok még csak hébe-hóba egy kis csontot kapnak, vagy egy kis államsegély, vagy egy kis domesztikai segély alakjában; de a jellemes, önértetes férfiak a kik csakis a szentháromság egy Istent imádják és csak a menny és föld teremője előtt borúlnak le, nem mondom, mindenütt, de sokhelyt ezt a kis csontocskát is nélkülözni kénytelenek. És ha ehhez még hozzá vesszük azon mizériánkat, hogy ha gyülekezetünknek csak egy tagja is nincs velünk megelégedve és ellenünk vádaskodik, lehet a lelkész a legjellemesebb, legszorgalmasabb, kötelességét leghívebben betöltő, az illető vádaskodó pedig lehet a legistentelenebb templomot, papot szakramentumokat minden egyháziasságot a legjobban megvető és legjobban kigúnyoló, egyházihatóságunk soha sem a lelkésznek, hanem mindig az illető, vádaskodó világi férfinak ad igazat. Világi hatóságok, az ő hivatalnokokkal így nem tesznek.*

Es ha hozzá veszem ehhez azt, hogy a mi lelkészi fizetésünk mindig egy és ugyanaz, sőt sok helyt ezután még rosszabb lesz az újabb törvények követ-

* Azt hiszszük, hogy a cikkíró úr túlságosan sötét színben látja a viszonyokat. Egyes esetek fordulhatnak, a minthogy fordulnak is elő, a melyek ez állításokat igazolják, de általános szabályt alkotni azokból bizonyára igazságtalanság volna. Szerkesztő.

Délben kedves gyöngédséggel ebédelteti agg nagypját, délután meglátogatja betegeit, varr, felügyel a cselédekre. Szépirodalmi lapokat olvas és esztendőben egyszer sem kerül elrontott étel kezei közül az asztalra. Szórakozást nyújt e rendes, egyszerű életmódban a közel városban nénjéhez berándulás, kívül elmegy színházba, vagy egyszerű multságokba mindig csinosan. Tehát nem Hamupipőke, a legnemesebb értelemben vett modern hölgy. A társadalmi napi kérdésekről tájékozottsággal bír, nem fitogtatva társalog, önként jönnek meglepő eredetiségről, szép lélekről tanuskodó gondolatai. Indulatosnak senki sem látta soha. Egyenlően jól mulat férfi- és nőtársaságban, mindig egyformán felkarolt a maga körében, mosolygó szemeiben visszatükröznek kedves gondolatai. Nem beszél rosszat soha senkiről, védi a néha gyarlóbbat, nem fáj neki, ha vagyonos barátnői fényes ékszereit, drága ruháit látja. Olyan értéktelen rongy ez előtte, a mit legfentebb csak úgy vesz észre, ha ríktó összhangtalan volta miatt sérti az ő nemes ízlését.

Nem lehet csodálni, ha az öreg nagypapa annyira rajong érte. El-elmondja, beh boldog ember az az Andor, hogy ilyen felesége lesz. Tud ő erre is mosolyogni, pedig hallja, hogy ez az aranyos jogász ott Pesten fűnek-fának udvarol. El-elborul a homloka e miatt, de

keztében, előhaladásunk, az az egyik egyházból a másikba, nagyobbba való átmenetelünk pedig megint csak esetleges, legtöbb egyházmegyében soha meg nem történik, mert itt legalább a mi békés-bánati tractusunkban még nem történt, hogy idevaló lelkész jobb egyházba lépett volna itt elő; hát ha mindezeket a szomorú állapotokat összegezve, szemünk elé állítjuk; ha azt nem mondjuk is mindnyájan, mit egy békés-bánási tanácsbíró nekem legközelebb mondott, hogy bolond volna az ember ma, ha fiát a papi pályára adná, de azt igen is mondhatjuk, hogy a mai viszonyok közt nem ajánljuk senkinek sem a debreczeni theologiai akadémiára való menetelt. Vagy ha nem mondjuk is ezt, de legalább nem is ajánljuk senkinek.*

Azután a köztünk lelkészek között fennálló viszony sem teszi kívánatosná a lelkészi pályára való jövetelt. Az életben én még úgy láttam, hogy minden egy téren működő lelkeket bizonyos szeretet csatol egymáshoz, vagy ha nem is, de azt mondhatom, hogy oly fokú szeretetlenséget, a milyen az egyházi behivatalnokok között fennáll, tapasztalatom szerint én még sehol nem láttam.**

No hát ugyan miért vágyódjék közzénk az ifju, mikor itt sem kenyeret, sem tiszteletet, sem előhaladást, sem érdemei után előismerést és jutalmazást, sem pedig szeretetet, vagy pártfogást, sőt még családjá sok helyt nyugalmat sem talál?

Egyenesen és őszintén mondtam el ezeket. Ha sebek vannak, a gyógyítani akaró férfiaknak alaposan kell ösmerni e sebeket azoknak természetét, minőségét és mélységét, hogy kellőleg alkalmazhassák a gyógyszerket. Ezek a gyógyszerek nézetem szerint a következők volnának:

Először a segédlelkészi állomásokra s azok betöltésére vonatkozólag átvinném a dunamelléki egyházkerület

* Miért épen csak a debreczeni theologiai akadémiát nem ajánlom? Nincs igazolva.

** Ebben is bizonyára sok túlzás van; mert nem tehető fel, hogy épen azon férfiak lennének a legridegebbek és legrosszabbak egymás iránt, a kiknek hivatásuk a szeretet, lelki szelídség és könyörületesség erényeinek hirdetése és gyakorlása is. Szerkesztő.

Istenre gondol és megnyugszik; aztán talán érzi, hogy a pesti felületes leányokat könnyű elfeledni, de a hozzá hasonlókat, hogy ha megszeretik, meg vannak szeretve.

Ime, ilyen egy vallásosan nevelt fiatal leány.

Tisztelt hallgatóim között is lehetnek olyanok, a kik manapság végtelen naivnak tartják felfogásomat ez általam felvett tételről.

Ha én azt úgy tudtam volna megírni, a milyen híven hiszek és a milyen készséggel akartam tárgyalni. Isten tudja, hogy vagyok vele, de hiában hallom a materiálistmisi vallástagadó elveket, nem fognak rajtam.

Őszintén kívánok hasonló vallásosságot minden nőnek, akkor nem lesznek kedélyt lenyűgöző, hosszantartó fájdalmaik, nevetik a méltatlan bántalmat, okulnak a méltó busulásból. Azonban kívánságom csak úgy érhet célzt, ha mindenki, ki nőneveléssel foglalkozik, fősulyt fektet a velünk született vallási érzés helyes irányba terelésére. Tegyéek ezt, tartsák szem előtt, mert így nevelnek nemcsak képzett, de boldog leányokat.

Végezetre megjegyzem, hogy elhamarkodva ne ígérjen az ember semmit, mert ígérését meg kell tartani s ebből az a veszedelem támadhat, hogy embertársainknak ilyen unalmas félórát szerzünk, mint volt önöknek ez alkalmi.

Székely Melinda.

eljárását, a mely abból áll, hogy az összes segédlelkési állások rendszeresítve összeirassanak, és ezen s.-lelkési állásokba szolgálati éveikhez viszonyítva léptetessenek elő a segédlelkészek, évente egyszer rendesen a püspök, az esperesek és érdekeltek közgyűlése által, rendkívüli esetben pedig évközben a püspök által. És az összes segédlelkészeket az egész egyházkerületben közvetlen a püspök felügyelete és gondoskodása alá helyezném.

Másodszor a már összeírt lelkési állomások között kiválogatnám az igazi segélyre szorítottakat, s azokat rendes segélyezésben részesíteném és pedig nem a személyeket, hanem az állomásokat. Hiszen e mai segélyosztó eljárás mellett sem az önértetes, jellemes lelkészek száma, sem az egymás iránti szeretet nem növekedik. Örööm az én részem, mondá egy kollegám legközelebbi segélyosztó gyűlésünkön, „nehogy valaki ezt elvegye.“ És jól is tette, hogy őrizte, mert már egykor lecsíptek belőle egy más paptársá részére, a ki nála jobban tud a világban forgolódni. El tehát az ilyen, egymás ellen háborúságot támasztó elosztási eljárással!

3-szor. Felkérendőnek vélném a mi egyházmegyei és egyházkerületi hatóságainkat, hogy kegyes tekinteteket fordítsák a lelkési kar felé is és tegyék ezek anyagi és szelemi érdekeiket is gondoskodásuk tárgyává. Mert hogy ez eddig nem igen történt, arról ékes bizonyosságot tesz a tiszántúli egyházkerület betűrendes tárgymutatója, az 1880. évtől 1893. évig bezárólag, melyben ezen szó „lelkész“ egyetlen egyszer fordul elő, akkor is csak így: „lelkészképeségi vizsgát szintén tehetnek“ stb. (224. l.). Tanárok fizetése, tanépületek berendezése ezen idő alatt mind korszerűen rendeztetett, csak egy hagyatott mindenben úgy, a mint régen volt: a lelkészek fizetése, s az ő anyagi érdekek.

4-szer. Felkérendőknek tartanám még az egyes lelkészeket is, hogy ha esetleg végrendelkeznek, Istentől e lelkési pályán nyert javaikból, részesítsék az ő lelkésztársaikat is és részökre fentartási alapokat hagyományozzanak. Katholikus papok végrendeleteikben megemlékeznek az ő tisztársaikról is, református pap végrendeletét azonban még nem olvastam, mely a lelkésztársaknak hagyományozott összegről tett volna említést. Ez is egy szomorú hévmérője a mi egymás iránti szeretetünknek s egymás jólétére való törekvésünknek.

5-ször. Felkérendőnek tartanám az egyházkerületi tanügyi bizottságot, hogy egy oly tantervet készítsen, a mely mellett lehetséges lenne hívó, buzgó és öntudatos élőhitű református ifjak nevelése és képzése.

6-szor. Felkérendőnek tartanám az egyetemes konventet, hogy összes alapjai $\frac{1}{4}$ részét lelkészfizetési pótlék gyanánt ossza ki úgy, hogy szolgálati éveikhez s jövedelméhez mérten részesüljön ebből minden lelkésztárs, mi némileg helyettesítse az ötödéves pótléket.

7-szer. Felkérendőnek tartanám összes hitsorsosainkat, hogy minden törvényes eszközzel igyekezzenek a nálunk meghonosult küriarchicus-episcopalis must, mint uralkodó rendszert megszüntetni és helyébe a református egyházakban gyakorlatban elfogadott, s nálunk is elméletileg vallott zsinat-presbiteri rendszert honosítani meg, mint kormányzó és törvényhozó elvet.*

Ime szerintem a baj forrásai s gyógyszerei. Nem mondom, hogy mindent feltártam és azt sem állítom,

* Ebben meg bizonyos hierarkikus tendenzia nyilatkozik.
Szerkesztő.

hogy minden gyógyszert megösmerttem. Szóljanak hozzá mások is, hadd szolgáljanak ezek intező férfiainknak gondolkodási tárgyúl, hogy azok aztán a szükséges intézkedéseket a leghelyesebben tehessék meg. Ez pedig valeat, quantum valere potest.

Szalay József,
n.-becskereki lelkész.

TANÜGY.

A magyar közjog tanításáról.

Irta: *Dr. Horváth Ödön*, egyet. m. tanár, az eperjesi jogakadémia dékánja.

Hosszu, immáron egy évtizedet meghaladó, tanári pályámon a lélek legnagyobb érdeklődése és ragaszkodása támadt fel bennem, — évről-évre csak fokozódva, — az iránt a tantárgy iránt, a melyet tanrendjeinknek tudományilag meg nem felelő elnevezése szerint: „Magyar közjog“ czime alatt tanítunk és tanulmányozunk.

A tárggyal való ez a hosszas és beható foglalkozás-, a tanítás közben elért eredmények több időre visszamenő áttekinthetése-, mérlegelhetése annak a viszonynak, a melyben ez a tantárgy a jogi tanintézeteken előadott többi tárgyakhoz áll: azt hiszem feljogosítanak arra, hogy ennek az oly annyira fontos, mint a mennyire vonzó és érdekes tantárgynak a tanítására nézve ezuttal elmondjak egyet-mást s hogy néhány szerény észrevételét koczkiáltassák.*

I.

A magyar közjog tanításánál egyik legfőbb fontosságú és talán legnehezebb feladat az, hogy *szerencsés kezekkel tudjuk körül határolni ennek a tudománynak a terét.*

Próbáljuk meg ezt a feladatot itt egy kissé közelebbről megvilágítani.

Ha közjogi irodalmunk különböző termékeire fordítjuk figyelmünket: azt fogjuk találni, hogy ezek, ennek a feladatnak a megoldásánál, különböző módon és így különböző eredménnyel járnak el. Különösen újabb közjogi kézikönyveink, melyek alkotmányunk új életre ébredése- s így közjogunk összes ágainak jelentékeny haladása és fellendülése óta láttak napvilágot, meg fognak bennünket győzhetni arról, hogy tudományunk kereteinek a megjelölésénél milyen nagy nézeteltérésekre akadunk s hogy ilyenképen milyen fontos és egyszersmind nehéz feladat az, a mely e tekintetben előttünk áll.

Nem tehetem ezuttal behatóbb fejtegetéseim tárgyává a magánjognak és ezzel szemben a nyilván- vagy közjognak egymástól való különbségét. Nem fejtegethetem és nem bírálhatom ezuttal azokat az elméleteket, a melyek a jogélet- és a jogtudomány e két nagy terének egymástól való elkülönítése tekintetében a különböző jog- és államtudósok részéről fel lettek hozva. Az sem lehet a jelenben feladat, hogy behatóbban indokoljam azt, hogy mikép volt lehetséges, az, hogy egyes jogi intézményeinknek a magánjog vagy közjog terére való tartozása tekintetében a különböző időben különbözőek voltak a nézetek, valamint hogy miért tartja a modern

* A jeles szerzőnek e tartalmas dolgozatát, melyet egyenesen lapunk számára írt, annál készségesebben közöljük, mert prot. tanügyi egyik igen fontos ágának, a jogi oktatásnak körébe tartozik, a mire lapunk tanügyi rovatában különben is ritkán van alkalmunk kiterjeszkedni.
Szerkesztő.

jog- és államtudomány ma is alapvetőnek azt a felfogást, a melyet hajdanán a kiváló római jogász: *Ulpian* vallott s melynek alapján és elfogadásával eszközli a mi *Werböczy*-nk is (Opus Trip. Prol. Tit. II. §. 3.) a kettőnek egymástól való elkülönítését; hiszen ennek alapos kifejtése és a megkívántató gonddal való előadása olyan feladat, a mely egy önálló értekezésnek is elég bő és elég fontos anyagul szolgálhatna s e mellett ez elkülönítés tekintetében tudományunk irodalmának a terén kevés kifogásolni valót találhatunk. (V. ö. *Stoerk F.*: Zur Methodik des öffentlichen Rechts Wein. 1885. 15. s. köv. I.)

Arról a felosztásról sem óhajtok hosszabban megemlékezni, a mely szerint a nyilván-, vagy közjogot *belsőre*, (államjog) és *külsőre* (államok között való jog-, vagy nemzetközi jog) szokták felosztani, a szerint, a mint az államnak saját keretén belől eljövő viszonyokat, vagy pedig az államnak saját keretén kívül, más államokkal való érintkezésnél eljövő viszonyokat szabályozó jogszabályokról van szó. Tudva van mindenki előtt az, hogy az a tudomány, a melynek tanulmányozásával és tanításával a „magyar közjog” — tudományilag nem megfelelően választott — czíme alatt foglalkozunk, kizárólag a belső közjogot, az államjogot vagy az ugy nevezett: alkotmányjogot tárgyalja csupán s hogy külső közjogi szabályok, vagy is — a tudományilag ma már szintén meg nem felelőnek tartott elnevezés szerint: — nemzetközi jogi szabályok ennek keretében csupán annyiban karolandók és karolhatók fel, a mennyiben ezek alkotmányunk intézkedéseiben találják alapjukat s a mennyiben alkotmányunk elveinek megismerhetése ezeknek tudását szükségessé teszi.

Igy p. u. a nemzetközi szerződések megkötésének és azok nemzetközi jogerejük keletkezésének a tana nem tartozik a magyar közjog keretébe, e kérdésekre nézve az európai nemzetközi jognak az elvei és szabályai lévén irányadók: mégis annak a fejtegetése, hogy vajjon azok belsőközjogi jogerejéhez meg van-e kívánva alkotmányunk elvei és rendelkezései szerint az, hogy azokhoz törvényhozásunk hozzájáruljon, vagy hogy esetleg azok a kormány-hatalom rendeletei alakjában legyenek kiadva? olyan kérdés, a melyet a magyar közjog tanításánál és tanulmányozásánál figyelem kívül hagyni nem lehet. Vagy, — hogy egy más példával éljek, — államunk és Ausztria egyesített külügyi érdekeinek az idegen államokkal szemben való képviseltetésére belső közjogunk nem tartalmazhat szabályokat, ellenben az a kérdés, hogy a közjogi kiegyezés, az 1867: XII. t. cz. által, az u. n. „pragmatika sanctio” (1723: I. és II. t. cz.) alapján hazánk és Ausztria között közösnek kijelentett ügyeknek s ezek között természetesen a külügyeknek is — intézésére hazánk törvényhozó és kormányhatalmának milyen mértékű és milyen módon gyakorlandó befolyás és részesedés van biztosítva? — egyenesen tudományunk keretébe utalandó, stb.

Azt a felosztást, a melyet e tudományunk egy-némely művelőjénél olvashatunk s a mely szerint a belsőközjogot szintén *belsőre* és *külsőre* szokták felosztani, tárgyalt kérdésem szempontjából még fontosabbnak kell tekintenem.

Ennek a felosztásnak az alapja az a közjogi kapcsolat, a melyben hazánk Ausztriához áll; s e szerint a felosztás szerint annak első helyen említett nagy szakaszába a legszorosabb értelemben vett belsőközjogi szabályok, alkotmányjogunk legbensőbb természetűeknek tekinthető elvei és intézményei tárgyalandók, míg a

második helyen említett szakaszban azok, a melyek a velünk közjogi kapcsolatban álló Ausztriához való viszonyunkat szabályozzák.

E most idézett felosztás szerint megkülönböztetett két fontos szakaszára a magyar közjognak, annak tanításánál és tanulmányozásánál, egyaránt beható figyelmet kell fordítani. Hiszen az osztrák örökös tartományokhoz való közjogi viszonyunknak igaz és minden elfogultságtól ment megvilágítása és megismertetése, a kapcsolat alapjának és céljának helyes feltárása, nemkülönbön — ezekre való tekintettel — e kapcsolat határainak biztos kezekkel való megvonása s figyelmes méltatása alkotmányunk mindamaz elveinek, a melyek ebben a viszonyban államunk önállóságának és függetlenségének biztosítására irányulnak: olyan feladat, a melynek gondos és nagy körültekintéssel való megoldása elől a magyar közjog tanításánál és tanulmányozásánál kitérni nem lehet.

Ennek a feladatnak helyes megoldása képes lesz megóvni bennünket attól a hatalmas tévedéstől, a mely leginkább az osztrák közjogi írónál mondható általánosnak, hogy t. i. az „osztrák-magyar monarchia közjogáról (?) szólhasunk, mint p. u. ezt a Dr. *Marquardsen H.*-féle híres „Handbuch des Oeffentlichen Rechts der Gegenwart“ című vállalat negyedik kötetében a prágai egyetem tanárának: *Ulbrich*-nak a művében tapasztalhatjuk, valamint képes lesz bennünket megóvni attól a — másik szélsőséget képviselő — tévedéstől is, hogy erre a fontos kapcsolatra kellő figyelmet nem fordítván, azt kicsinyeljük, vagy épen mellőzzük.

Talán még nagyobb nehézségekkel kell megküzdünk akkor, ha a közjog egyes ágainak a keretét akarjuk egymástól megfelelően elhatárolni.

Általában ismert és használt az a felosztás, a mely a belső közjognak az anyagát a szerint csoportosítja, a mint az az államnak belső berendezésére, *szervezetére*, vagy pedig a mint az az ennek működésére, *cselekvésére* vonatkozó szabályokat foglalja magában. Az első csoportba tartozó jogszabályok képezik az *alkotmányjogot*, vagy a szűkebb értelemben vett államjogot, a másodikba tartozók pedig az *igazgatási jogot*. Ennek a felosztásnak a megvilágosítását különösen szabatosan eszközli a budapesti m. kir. tudományegyetem kiváló profeszszora: Dr. *Lechner Á.*, mikor kiemeli azt, hogy az utóbbi csoportban csupán az államok valóságos, tehát a konkrét esetekben való s így az állami életben változást eredményező cselekvényei és az ezekre vonatkozó elvek és szabályok tartoznak, míg azok, a melyek az állami működésnek általános módjára, tehát az állami akaratnak csupán meghozatalára (törvényhozás) is vonatkoznak, az első csoportban lesznek tárgyalandók.

Két fő ága lesz ily képen a belső közjognak: az alkotmányjog és az igazgatási jog; — mely utóbbit, tekintettel azoknak a tárgyakra a sokféleségére, a melyekre az állam tényleges cselekvősége általában vonatkozhatik, rendszerint: igazságszolgáltatási-, belügyi-, pénzügyi-, hadügyi-, stb. igazgatási jogra szokták osztani.

A belső közjog ez ágainak egymáshoz való viszonyát szemlélvén: az ugy tűnik fel előttem, mint egy hatalmas, terebélyes fa, a melynek erős gyökere két, kiindulásuknál teljesen egybeforrott, törzset hajtott, a melyeknek egyike — az elsőbb rangu alkotmányjog — egyenes sudarként emelkedik a magasba, másika — az igazgatási jog — pedig csakhamar nagy ágakkal ágazik széjjel. A gyökér, sőt kiindulásuknál a törzsek is eredetileg egyek tehát s így minél mélyebbre hatolunk le ezek művelésénél és tanulmányozásánál: annál bensőbb

kapcsolatot, annál szorosabb rokonságot kell észlelnünk közöttük.

Ez a hasonlatilag feltüntetett viszony fogja a leginkább megmagyarázhatóvá tenni azt, hogy, a mint a közös gyökérből fakadt törzseknek és ágaknak egymástól való elszakítása egy értelmű ezek életképességének a megszüntetésével: a belső közjog fő törzsétől — az alkotmányjogtól — annak másik törzsét, valamint ennek szerte nyúló ágait elszakítani lehetetlenség; viszont az igazgatási jog, a maga összes ágaival, az alkotmányjog, legsarkalatosabb elveivel és intézményeivel lévén elválaszthatatlanul hozzá nőve: ennek és illetve ezeknek művelésénél az alkotmányjogot, mint alapot, figyelmen kívül hagyni nem lehet.

Lényegileg ezen az alapon állván: Dr. Nagy E., (Magyarország közjoga. Bpest. 1891. 5. 1.) a belső közjog ágai gyanánt 1. az államjogot (alkotmányjog) 2. a közigazgatási jogot, 3. a pénzügyi jogot, 4. a büntető jogot, és a per jogot különbözteti meg. Vannak olyanok, a kik (V. ö. Dr. Kiss I. Magyar közjog. Eger. 1886. 1. 1.) a rendészeti jogot a belső közjog külön ága gyanánt említik, megjegyezvén, hogy ezt sok államban — és így hazánkban is — a közigazgatási jog keretébe tartozónak szokták venni. Legfeljebb arra vonatkozólag támadhat egyeseknél vitás nézet, hogy vajjon az egyházjogot nem kell-e vagy nem lehet-e a belső közjog külön ágának tekinteni? Ma már azonban csaknem általánosnak mondható az a felfogás, (V. ö. *Korbuly-Fésüs*: Magyarország közjoga. Bpest. 1884. 4. 1., Dr. *Horváth J.*: A magyar királyság közjoga. Bpest. 1894. 5. 1.) hogy erre ok és szükség nem forog fenn, mivel az egyházjognak az állam szervezetébe vágó, azt érintő szabályai egész terjedelmükben az államjog vagy alkotmányjog keretébe tartoznak; a többiek pedig általában kívül állanak a nyilvánjog a közjog terén.

Folytonos nagy gondot kell tehát fordítani szüntelenül arra, hogy tudományunknak a tere ezeknek a rokon-tudományoknak a terétől biztosan el legyen határolva. Ezt nem csupán az teszi szükségessé, hogy e határvonal pontos megóvásával belterjesebben művelhetjük és világosabban áttekinthetjük s megismerhetjük a tanulmányozásunk tárgyát képező tudományt, hanem indokoltá teszi ezt az a körülmény is, hogy az érintett rokon-tudományokat, jogi oktatási intézeteink tanrendjeiben, külön tudományok gyanánt műveljük és tanítjuk.

Közjogi kézikönyveinkben e tekintetben sokszor kifogásolni valót találunk.

Különösen arra nézve van meg közjogi íróink némelyikénél a hajlandóság, hogy az alkotmányjognak a tárgyalásába a kelletinél több közigazgatási elveket és szabályokat szőjenek, a mely hajlandóságnak meg nem felelő hatását csak fokozza az a rendszerint észlelhető szokás, a melynél fogva ezeket a szabályokat csaknem szószerint idézve veszik át illető külső jogforrásaikból, sokszor alig élvezhető, száraz adat-halmazokkal töltvén meg ilyképen a különben oly élvezetes és vonzóan szórakoztató alkotmányjognak a keretét.

Kétségtelen dolog az, hogy ennek a feladatnak a megoldásánál fő irányadó épen a magyar közjog (alkotmányjog) előtt álló célnak és feladatnak a helyes ismerete lehet; t. i. annak tudása és szüntelenül szem előtt való tartása, hogy ennek a tudománynak az állam berendezésének, — tehát alkotmányának — a megismertetése képezi feladatát s hogy ennek, ebből kifo-

lyólag, foglalkoznia kell az államot alkotó tényezőkkel s az állami működés kifejtésére, eszközzésére hivatott fő szervekkel, kifejtvén egyszersmind ezeknek jogállását és egymáshoz való viszonyait.

(Folyt. köv.)

Pár szó a főgymnasiumi rendes vallástanárok képesíttségéhez.

Senex cikkét olvasva a bpesti Prot. Lapból e tárgyra vonatkozólag, hozzá kell ahhoz szólanom.

Bizonyára itt volna már az ideje annak, hogy az ev. ref. egyház megállapodásra jutna a főgymn. rendes vallástanári kvalifikációra nézve. Senex említett cikkében elősorolja az idevonatkozó tekintélyes javaslatokat. Nem lehetne-e azokból a legjobbat megalkotni? Ilyennek tetszik nekem az, mely a tiszántúli reform. és ágostai evang. javaslatok egyesítéséből állana elő. E javaslatok ugyanis e fontos kérdésben — igen természetesen — egyenesen az egyház érdekeit kívánják szolgálni és az egyház által e szolgálatra képesített egyént nem kötelezik az állami tanári kvalifikáció megszerzésére is. A fő itt valóban az, hogy a főgymnasiumot fentartó egyház vallás-erkölcsi érdekeit szakképzett egyének szolgálják. Az állam részéről csak örülni lehet annak, hogy a vallás tantárgyaira külön szakembert állít az egyház, ki mint ilyen, a nevelés ügyének is elsőrendű munkása a tanintézetben. S tekintve azt, hogy kir. reform. főgymnasiumok nincsenek, mint vannak kir. r. kath. főgymnasiumok: a mi vallástanáraink, mert a vallás-erkölcsi nevelés és tanítás által a többi tanárokkal egy karban s eredményében egy célra, a nemzeti művelődés emelésére működnek, ez alapon elfogadandók volnának a középisk. felekezeti országos nyugdíjra is, mit egyházunk egyetemének kellene kérelmezni.

Az egyház fentebb említett érdekei feltétlenül megkívánják, hogy a főgymn. rendes vallástanár lelkészi képességgel és lelkészi oklevelekkel bíró legyen s ha vesszük, hogy ez állásra módjában áll az egyháznak a lelkészi oklevelek legjobbjai közül választani emberét, e minősítés teljesen elég is e tanszakra. Bölcsészeti előtanokat, alapbölcsészetet, bölcsészettörténetet és nevelést ezek mind tanultak már. Hogy a főgymn. vallástanár a theologiai tanárnál, avagy a lelkésznél magasabb képesítés-szerzésre köteleztessék: azt az egyház érdeke nem kívánja, más meg jogosan nem kívánhatja; az ő szak-oklevele a lelkészi oklevél.

Ha pedig egyházunk végre sem akarná kellő méltatásban részesíteni a saját maga által kiadott lelkészi oklevelet s valamelyes külön tanári oklevél megszerzését kívánná, mivelhogy manapság az oklevél teszi a tanárt: szükségképen ki kellene mondania, hogy a főgymn. r. vallástanárságra az e minőségben már eltöltött 3, vagy mondjuk 5 év a szükséges képesítettséget megadta és csak az ennyi szolgálatot fel nem mutatható, vagy ezután alkalmazandó ily tanárok köteleztetnek a megállapítandó szakvizsgálat tételére. Az állam ezt 3 évre kimondotta s az ily tanároknak — legtöbbszörre lelkész-képességi bizonyítványaik alapján — megadta a képesítést minden tantárgyra nézve. Nem sokkal inkább megadandó e hát a vallástanári képesítés a már lelkészi oklevelekkel is s évek óta a vallás tantárgyait — melyek mind befoglalják okleveleikbe — tanító egyéneknek?! S nem ez az elv valósult-e meg már azon eljárásban, hogy a minden más szakvizsga nélküli rendes theologiai tanárok veszik fel a theol. magántanárságra jelentkezőtől e vizsgálatot és képesítik őket,

holott ily okmányilag ők magok nincsenek képesítve? Az igazság és méltányosság kívánja hát, hogy a tisztességgel eltöltött szolgálati évekre tekintettel legyünk ez újításnál, annyival inkább, mert az is áll, hogy mindennekfelett a gyakorlat adja meg a képesítést.

Ajánlom ez elv érvényesítését az intézők figyelmébe.

Vidéki.

A középiskolai tanárok memoranduma.

Az orsz. középiskolai tanáregyesület válaszmánya, a mint már erről lapunkban megemlékeztünk, Wlassics közoktatásügyi miniszternek egy emlékiratot nyújtott át, a melyben a középiskolai tanárkérdéssel behatóan foglalkozik s azon okokat és körülményeket igyekszik feltüntetni, a melyek e tanárkérdést, t. i. a napjainkban mindinkább érezhető középiskolai tanárhiányt idézték elő. S minthogy ez okokat általában a középiskolai tanárság helyzetében találja fel, e memorandum tulajdonképp ezt a helyzetet rajzolja le a miniszter előtt.

A memorandum oly tárgyilagossággal tünteti fel a létező kedvezőtlen viszonyokat s oly tanulságos összehasonlításokat tesz azoknak még érthetőbb módon való feltárása céljából, hogy mindenki érdeklődéssel kísérheti azokat, a ki hazánk közművelődésének ezen kardinális kérdését megérdemelt figyelemben részesíti. Különösen nem zárkozhatsz el a szakkörök ilyen komoly nyilatkozása elől mi, a kik számos középiskolánk által nagyon is közről érdekelve vagyunk. Az állmi középiskolák között, a melyekről itt első sorban van szó, és a mi középiskolánk között a memorandumban tárgyalt kérdésre nézve csak az a különbség, hogy azok a bajok, a melyek a helyzetet oly súlyossá teszik, nálunk sokkal nagyobb mértékben megvannak még, mint amott. A kérdés tehát a mi iskolai hatóságaink és általában intéző köreink beható figyelmére különösen méltó. Csak így óvhatják meg magukat sokan attól a vétkes közönytől s hagyományos balítélettől, a melylyel az efféle tanügyi kérdések tárgyalásánál és megítélésénél, fájdalom, még most is néha találkozunk kell.

A memorandum a baj okát első sorban abban keresi, a mi egész nemzeti kulturánknak is legfőbb baja, hogy t. i. Magyarországon a közművelődés iránt még nincs meg a kellő érzék sem a társadalomban, sem a politikai tényezőkben. Nincs állam Európában, mely silányabbul dotálná vallás- és közoktatásügyi tárczáját, mint Magyarország. Ennek bizonyosságául kimutatja a memorandum számadatokkal, hogy mennyi volt 1894. évre az egyes európai államok összes kiadása, mennyi abból, a mi a közoktatásügyre fordított, melybe a legtöbb helyen a vallásügyi kiadások is bele vannak számítva, s feltünteti e két összeg viszonyát százalékokban. Mi csupán ez utóbbiakra szorítkozva, megemlítjük, hogy a közoktatásügy szükséglete az összes szükségletnek Svédországban 17,2, Württembergben 15,7, Romániában 12,4, Bulgáriában 11,7, Norvégiában 10,6, N.-Britanniában 10,5, Görögországban 9,0, Bajorországban 7,7, Franciaországban 7,2, Szerbiában 6,5, Dániában 6,3, Poroszországban 5,6, Ausztriában 3,8, Olaszországban 2,6, Oroszországban 2,3 és Magyarországon 2,2%-át képezi, a mennyiben 421 millió forint összes kiadásból alig jut 9 és fél millió az egész vallás- és közoktatásügyre. Ez bizony elég szegényes állapot, a mi leginkább mutatja azt, hogy milyen jelentőséget tulajdonít a nemzet az egész közművelődésnek; ez pedig csalhatlanul elárulja az alacsony kulturális fokozatot.

A fentebbi százalékszámok nem mutatják ugyan a társadalom áldozatát. Ha ezt is számba vesszük, Poroszország is sokkal előbbre kerülne, mint így. Magyarországon is 22 millió frt tekintélyes összeggel járul a társadalom, legnagyobb részben a felekezetek, az oktatásügy szükségéhez; de ha ezt beszámítjuk, akkor is csak 7,5%-ot költünk az állami költségvetés főösszegéhez képest és így akkor is csak megelőznének minket nemcsak oly művelt államok, mint Svéd Norvégország, Württemberg és Britannia, Bajorországgal együtt, hanem kevésbé művelt, de előretörekvő ifjú államok, mint Románia, Bulgária és Görögország is.

Minden kulturális intézményünknek, összes elemi, közép- és főiskoláinknak legnagyobb baja a nyomasztó szegénység. A közművelődés szervezetében pedig a középiskola centralis helyet foglal el. Ő neveli a nemzet vezető osztályát, Ő terjeszti a műveltség nemzeti elemét. Sőt nálunk még más fontos, t. i. tudományos missiója is van a középiskolának; mert külföldön, a hol oly sok az egyetem s más tudományos góczpont, ott a tudomány munkásai ezekből bőven kikerülnek, s azért külföldön a középisk. tanárság nem játszik oly kiváló szerepet a tudományos irodalom terén, mint hazánkban. Nálunk azonban, mondja az emlékirat, túlzás nélkül állíthatni, hogy ha a középisk. tanárság megszűnnék tovább szolgálni tudományunkat, lehetetlenné volna téve minden tudományos élet.

Az emlékirat második szakaszában azt a föltevést czáfolja, mintha tanaraink elméleti és gyakorlati képzettségének hiányossága lenne a létező bajok forrása s ezért első sorban a *tanárképzés reformjával* lehetne a bajon segíteni. A jelenlegi tanárképzés azon egyszerű oknál fogva sem lehet oka a mai bajoknak, mert a jelenlegi tanárság legnagyobb részét nem a mostani tanárképzés szerint képezték. Bizonyítékul szolgálhatnak erre nézve a következő adatok: az 1893/4. évi létszám szerint 2113. középiskolai tanár közül (a rendes és helyettes tanárokat számítva) 280-nak, tehát 13%-nak nem volt oklevele, hanem csak a középisk. törvény 29. § a alapján ismertettek el, 1141 tanárnak vagyis a létszám 55%-ának még 1885. előtről való régebbi képesítése volt. Tehát 68% nem a mostani tanárképzés rendszerében nyerte képesítését; ennél fogva ezek esetleges fogyatkozásaiért ezt a rendszert felelőssé tenni nem lehet. Nem tagadja az emlékirat, hogy vannak a mai tanárképzésnek hiányai úgy az egyetemi előadások hézagossága, mint főleg a tanárképzés gyakorlati oldalának elhanyagolása miatt. De a tanárság legnagyobb fogyatkozásai nem innen, hanem *szociális természetű okokból* származnak; ezeken kell tehát az orvoslást kezdeni.

A munkálat harmadik részében e szociális természetű okok kifejtése foglaltatik. A kiindulás az, hogy mint minden szociális bajnak, a tanárságénak is abban áll a lényege, hogy a *tanári munka és annak bére közt nincs méltányos arány*. Ehez járul, hogy a művelt (?) magyar társadalomnak még a multból származó előítélete miatt a tanári állás külső tekintélye is valamennyi egyetemi pálya között a legcsekélyebb. Ez az oka a tanárok összes szociális bajainak s annak, hogy a tanári pályát nálunk mai napság kerülük. Innen származik, aztán a mostani legijesztőbb baj, a folyton nagyobbodó *tanárhiány*: ez az oka annak is, a mi ugyan már csekélyebb baj, hogy e pályára a módosabb társadalmi osztályok gyermekei nem igen lépnek.

E bajok valamint nem egyszerre keletkeztek, úgy nem is szüntethetők meg egyszerre. 1848 előtt az egész

középiskolai oktatás a felekezetek kezében volt. A tanárok többnyire papok vagy legalább theologusok voltak. Külön tanárképzés nincs, a középiskolai disziplinákat úgy mellékesen, a theologián sajátították el, vagy éppen már az iskolában. Ugy a papi, mint a vele kapcsolatos tanári pályára nagyrészt csak tehetséges és becsvágyó jobbágy és polgári fiúk mennek, a kiknek leginkább e pályán sikerülhetett magukat alacsony helyzetükből felküzdeni. A jogász-pályát egészen a nemesség — e korszak vezető osztálya — tartotta megszállva. A papi pálya e kor vallásos jelleméből merített nagy külső tekintélyt, a tanári pályának pedig némi tisztességet csak a vele kapcsolatos papi állás kölcsönzött. Az abszolút korszakban a tanterv igen, de a tanárság helyzete lényegesen nem változott. Annál nagyobb változáson ment keresztül az új alkotmányos korszakban. A nemesség az új demokratikus alkotmányban jelentőségét veszti, de a társadalomban nem. Egy új vezető osztály áll elő, melyet nem nemesi levele, hanem diplomája jogosít fel a közhivatalok betöltésére és a társadalmi élet vezetésére. Hanem az új vezető osztályban az u. n. intelligenciában, a nemesség ismét jelentékeny helyet foglal el, sőt hangadóvá válik. Így aztán természetes, hogy az új, sőt a legújabb vezető osztály is nem egy tekintetben hasonlít a régihez, a nemességhez. Szokásai, erkölcei, uralkodó eszméi, előítéletei nagyrészt ugyanazok. Még az a felfogása is utat tört magának az új társadalmi osztályba, hogy *egyedüli úri pálya a jogász-pálya, és hogy legkevesebb az a tanári pálya.* Azért aztán e pályára jön a legkevesebb úri fiú. Sajnos, mondja helyesen az emlékirat, hogy a tanársággal szemben az állam is teljesen az akkori közfelfogásnak hódolt. A tanárképzés idejét 3 évben állapították meg, tehát minden más egyetemi pályánál rövidebbre szabták, a vizsgák sem voltak szigorúak. E csekély kívánalomnak teljesen megfelelt a javadalalmazás is: fizetés csekély, előmenetel alig számbavehető.

Az alsóbb néposztályok feltörekvő gyermekei azonban szívesen keresték fel a pályát, mert ott családi összeköttetés nélkül is emelkedhettek s könnyen és hamar czélt érhettek. Ezek aztán elárasztották a tanári pályát, úgy, hogy soha az egyetemek bölcsészeti fakultásai nem voltak népesebbek, mint a 70-es években. (A bölcsészek akkor az egyetemi hallgatóknak 20%-át, ma 10—13%-át teszik.) A panaszok azonban a tanárság ellen nem szüntek meg s a közvélemény sürgetésére a tanárképzés reformjában keresték az üdvöt. Fel is emelték a tanárképzés idejét háromról öt évre, fokozván egyúttal a tanárvizsgálati követelményeket. A tanári javadalalmazás azonban a fokozott igényekkel szemben is a régi maradt, 1873 óta 1200 frt fizetés 200 frt lakpénzt. (Hát még nálunk?!) Ekként a tanári pálya megnehezítettén, azt az egyetlen előnyét is elvesztette, hogy könnyen hozzáférhető volt, a minnek következménye lett a mindinkább érezhető s ma már valósággal fenyegető *tanárhiány.*

(Folyt. köv.)

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Főt. Kiss Áron** püspökünk meglehangú levélben mondott köszönetet a sárospataki ref. főiskola tanári karának azért, hogy őt 80 éves korának betöltése alkalmából üdvözölte. E levélben büszkén vallja magát ma is az ősz főpásztor a sárospataki anyaiskola növendé-

kének. „A mit munkámmal, szorgalmammal elértem, — úgymond — a miben hitfeleim bizalmából részesültem, mindazt Sárospataknak, az ottan velem közlött s bennem megöröklött ismereteknek, s erkölcsi tulajdonoknak és az isteni kegyelemnek köszönhetem.“

— **Főt. Szász Domokos** erdélyrészi ref. püspök, a sok testi és lelki fáradságos munka után szükségessé vált megpihenés végett, a mint olvassuk, pár heti tartózkodásra Czirquenizzába utazott. Őszintén kívánjuk mi is, hogy a nagy alkotások embere újult erővel térjen vissza és még nagyor. sokáig szolgálhassa egyházunk fontos érdekeit!

— **Javító és pótló érettségi vizsgálatok a debreczeni ev. ref. főgymnasiumban.** A debreczeni ev. ref. főgymnasiumban évenként deczember hónapban megtartani szokott javító és pótló érettségi vizsgák sorrendjét a folyó évre főtiszteletű és Méltóságos **Kiss Áron** püspök úr 3008—1895. sz. a. kelt rendeletével eképen állapította meg: *az írásbeli vizsgák* deczember hó 13. 14. 16. 17 és 18. napjain; *a szóbeli vizsgák* pedig deczember 20. és 21. napjain tartatnak meg. Debreczen, 1895. decz. 2. Joó István, gymn. felügyelő.

— **Kormányképviselők.** **Dr. Öreg János**, debreczeni főiskolánk akad. bölcsészettanára, a Kolozsváron deczemb. 21-én megtartandó érettségi vizsgálatokra, — **György Endre**, egyház. tanácsbíró, akad. tag a dunamelléki ref. egyházkerület főgimnáziumainak Nagy-Kőrösön, — **dr. Ballagi Géza**, sárospataki jogtanár, akad. tag pedig a tiszántúli egyházkerület főgimnáziumainak Debreczenben tartandó érettségi vizsgálatokra kormányképviselők gyanánt küldettek ki a miniszter által.

— **Joó István**, egyházkerületi gymn. felügyelő f. é. nov. 30-án befejezte a debreczeni főgymnasiumban 16 napon át végzett látogatását, a melynek eredményét a decz 3-án tartott tanárkari értekezleten előterjesztette. Itt rámutatott első sorban azon körülményekre, a melyek az intézet működésére nézve bénítólag hatnak s kijelentette, hogy ezek megszüntetése vagy legalább korlátozása iránt a egyházkerületi közgyűlés elé előterjesztést fog tenni. Ilyenekül megemlítette a rendes tanárok csekély számát, az osztályok nagy népességét s ezekből folyólag a tanárok tulságos megterhelhetését, a mi a legjobb tanerők idő előtti elhasználására vezet, a tantermek szétszórt elhelyezését stb. Majd részletesen előadta minden egyes tanórán való látogatása alkalmával tett megjegyzéseit, valamint az összes írásbeli dolgozatokra vonatkozó észrevételeit, s az összes körülmények számbavételével azon véleményének adott kifejezést, hogy a debreczeni főgymnasium, a mi az ifjuság vezetését, haladását és magaviseletét illeti, megfelel a jó iskola fogalmának. — A buzgó felügyelő alighogy elvégezte a debreczeni ref. főgymnasium látogatását, deczember 3-án a h.-böszörményi ref. gymnasium látogatására utazott el, a honnan deczember 6-ikán fog visszatérni, hogy azután mindjárt a karczagi gymnasiumot látogassa meg.

— **A felső-józsai új templom felavatási ünnepélye.** Folyó hó 1-én vasárnap reggel adatott át a debreczeni egyházmegyében fekvő felső-józsai egyházközség nagy áldozatokkal emelt új temploma magasztos rendeltetésének. Az egyszerűségében is nemes ünnepély fényét nagyban emelte az, hogy főtiszteletű Kiss Áron püspök ur is megtisztelte a kisded gyülekezetet látogatásával, s tényleges részt vett a templomavatási ünnepélyen, a menyenyiben a templom minden zugát betöltő gyülekezet jelenlétében tartott istentiszteletet szívből jövő szép imádsággal ő nyitotta meg. Utána az egyházmegye

esperese, Dávidházy János tartott III. Móz. XIX. 30. (az én szent sátoromat becsületben tartsátok. Én vagyok az Úr.) alapján egyházi beszédet, fejtegetvén nemesen tiszta, népies nyelvezettel azon gondolatokat, hogy a gyülekezet tagjai látogassák az Isten tiszteletére emelt új hajlékot; de látogassák azt Istent imádó érzelmekkel, s végre ezen érzelmeiket vigyék ki magokkal a templomból az életbe is. A mély hatást tett egyházi beszéd elhangzása után Csiky Lajos és Orosz István tanárok urvacserát osztottak; majd Orosz István két gyermeket keresztelt, Szele György egynázmegei főjegyző pedig egy házaspárt esketett. A helybeli lelkész, Böőr János felolvasta még egyházának s az új templom építésének történetét is s a gyülekezet emelkedett érzelmekkel hagyta el új templomát. Míg a felső-józsaiai új templomukban voltak egybegyülekezve, Alsó-Józsaán meg Rózsa Sándor debreczeni főiskolai háznagy tartott advent első vasárnapi beszédet Zsolt. CXVIII. 26. (Áldott, a ki jött az Úrnak nevében.) alapján. A nevezettek kivül jelen voltak még az ünnepélyen Ladányi Gyula debreczeni anyakönyvvezető lelkész, Pinczés János, remetei volt lelkész, Szűcs János p. ladányi tanító, Orosz István tanárral együtt a helyi lelkész volt tanuló társai, és Sági Lajos kabai tanító. Tisztelet a kis gyülekezetnek, mely erői megfeszítésével oly szép áldozatot tett az Úr oltárára. Mondanunk sem kell, hogy püspök urunkat az egybesereglett közönség a legodaadott tisztelet és szeretet jeleivel vette körül.

— **Választások.** A börvélyi ev. ref. egyház a f. deczember hó 1-én végbe ment lelkészválasztás alkalmával *Havas Gyula* kis-majtényi lelkészt, lapunk dolgozótársát, választotta meg. — *Báthory Gábor* rónádfai, baranyamegyei segédlelkész a kolozsvári egyházba hívták meg vallástanárnak. *Báthory*, debreczeni főiskolánknak volt jeles növendéke, hol az 1891/2. tanévben szeniori hivatalt is viselt s egyúttal a gymnasiumban h. tanár gyanánt működött. — *Dr. Tüdös Istvánt*, a sárospataki ref. főiskola nemrégén megválasztott theologiai tanárát, az alsó-borsodi egyházmegyében lévő *böcsi* egyház hívta meg lelkészéül. A meghívott azonban az egyhangúlag felajánlott lelkészi állomást nem fogadhatta el.

— **Iskola-avatás és jubileum.** A mihálydii ev. ref. egyház ujonnan épült diszes iskolájának felavatása mult november hó 24-én ment végbe, a f. szabolcsi egyházmegyéből számos egyházi és világi férfi jelenlétében. A felavatás alkalmával tartott istenitiszteleten *Lukács Ödön* f. szabolcsi esperes mondott szép beszédet. Istenitisztelet után az esperes vezetése alatt az egyházmegye jelen volt tagjai *Ujfalusi Béla* egyházmegyei és egyházkerületi tanácsbíró házához vonultak, hogy őt 50 éves születési évfordulója alkalmából az egyházmegye nevében üdvözlőjk. Az ünnepelt férfiú meghatottan mondott köszönetet az esperes üdvözlő szavaira. Ezt követte a mihálydii ref. egyháztanács tisztelgése, melynek nevében a lelkész üdvözölte Ujfalusyt, mint 25 éves presbitert. Az ünnepelt e nap emlékéül minden presbiternek egy-egy példányt ajándékozott a bibliából. *Ujfalussy Béla* erős protestáns érületének, egyháziasságának oly kiváló jeleit szolgáltatta minden téren, a hol egyházi érdekeinkről van szó, hogy e tekintetben, minden szerénysége mellett is legérdemesebb világi férfaink sorába emelkedik. Méltán megérdemli tehát az általános elismerést és tiszteletet, a melyhez mi is őszintén csatlakozunk.

— **A debreczeni emlékszóbor külföldön.** Örömmel jegyezzük föl, ha új és új híreket veszünk a felől, hogy a külföldi nagy protestantismus érdeklődik a mi egyházi dolgaink iránt. Följegyeztük már, hogy Hollandiában

egyik egyházi lap leírást közölt a magyar hitvallók debreczeni emlékszóboráról s képét is hozta ennek. Most másik ugyanilyen mozzanatot jelezhetünk. Az angol bibliaterjesztő társulat folyó deczember havi Tudósítójában (The Bible-Society Monthly Reporter) ugyanis Duka Tivadar honfitársunk ismerteti harmadfél lapon a hitvalló lelkészek történetét s a szóbor leírását, valamint bemutatja az emlékszóbornak sikerült képét is. Nagyon örvendenünk kell ezen ténynek, nemcsak azért, mert a cikk hangja magyar református egyházunk multja és jelene iránti élénk érdeklődéstől és meleg szeretettől sugárzik, hanem azért is, mert ezen Tudósító sok ezer példányban a föld minden részén és tájékán lakó protestáns keresztyénekhez járván, külföldi testvéreink a legszélesebb körben vesznek immár tudomást arról, hogy a hitbuzgóság mint emelt Debreczenben emlékkövet a mult idők hitének s lángoló buzgalmanak tiszteletére.

— **A Gulyás Lajos úr cikkére.** Egyáltalában nem a magam s nem is elveim érdekében, hanem egyszerűen a történeti igazsághoz híven, ki kell jelentenem, hogy azok közé, kik Gulyás úrnak „éles válaszó“-ra tett felszólalását „éljenzessel és tapssal“ kísérték, én magam is odatartoztam, mivel a modern theologia iránt előbb mutatott provokáló intoleranciáját egészen loyális és türelmes kommentárral hozta helyre. Zoványi Jenő.

TARTALOM-JEGYZÉK: Vallásszabadság. B. L. — Tárca: A vallásos nevelés szerepe és értéke a nő életében. Székely Melinda. — Református népiskolaügy. Sinka Lajos. — A debreczeni theologusok számának apadásáról. Szalay József. — Tanügy: A magyar közjog tanításáról. Dr. Horváth Ödön. — Pár szó a főgymnasiumi rendes vallástanárok képesítetttségéhez. Vidéki. — A középiskolai tanárok memoranduma. — Különfelek. — Pályázat.

Felelős szerkesztő és laptulajdonos:

Dr. BACZONI LAJOS.

Pályázat

a nagyváradai ev. ref. egyház egyik orgonista-kántori állására.

Javadalma: 1. Készpénzben évi 300 frt. 2. Szabad lakás. 3. Hat öl (48 □ méter) kemény tűzi cserfa. 4. Stóla, az egyházkerület által megszabott díjak szerint, felváltva a másik orgonista-kántorral.

Teendői: Az egyházi törvények és szabályokban megállapított templomi és temetési istenitiszteleteken való szolgálattételen kívül, a fiú- és leányiskolák növendékeinek énektanítása az iskolaszék által meghatározott órákon, s az egyházi énekkar betanítása és vezetése.

Ez állomás 1896 május 1-jén lesz elfoglalandó.

A pályázók kérvényeiket, 1896. évi január 15-ig alólírottához küldjék be. A később érkezett kérvények figyelembe nem vétetnek. A próbaéneklés- és orgonázás ideje később fog a pályázottak tudomására hozatni.

Nagyvárad-Olaszi, 1895. deczember 3.

Csák Máté,
ev. ref. elnök-lelkész.